

dr hab. Mariusz Kolczyński, prof. US
Instytut Dziennikarstwa i Komunikacji Medialnej
Uniwersytet Śląski w Katowicach

RECENZJA

Osiągnięcia naukowego oraz dorobku naukowo-dydaktycznego i popularyzatorskiego Pani dr Agnieszki Demczuk w związku z postępowaniem o nadanie stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych, dyscyplinie nauki o polityce i administracji.

Przedkładam Komisji Habilitacyjnej ocenę rozprawy habilitacyjnej oraz dorobku i aktywności naukowej dr Agnieszki Demczuk.

Niniejsza recenzja powstała w oparciu o decyzję Rady Naukowej Instytutu Nauk o Polityce i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie z dnia 28 maja 2021 roku, na podstawie *art. 221 ust. 4-5 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2018 r. pozycja 1668 z późniejszymi zmianami)*.

1. Sylwetka Habilitantki

Kariera naukowa dr Agnieszki Demczuk (od czasów studiów na kierunku politologia, ukończonych w 1999 roku oraz na kierunku prawo, ukończonych w 1999 roku) jest związana z Wydziałem Politologii (obecnie Wydziałem Politologii i Dziennikarstwa) Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, w którym jest zatrudniona od 2008 roku.

Dorobek naukowy dr Agnieszki Demczuk (po uzyskaniu stopnia naukowego doktora nauk humanistycznych, w zakresie nauk o polityce [2007 r.], na podstawie rozprawy doktorskiej *Dostęp do informacji publicznej w Polsce* – promotor prof. dr hab. Agnieszka Pawłowska) można uznać jako dostateczny ilościowo i niebudzący istotnych

wątpliwości merytorycznych: 1 monografia autorska (rozprawa habilitacyjna), 1 zbiorowa monografia współautorska, 26 (w tym 3 jako współautorka) artykułów, rozdziałów w monografiach zbiorowych oraz haseł encyklopedycznych.

W tym kontekście, wskazana jako osiągnięcie naukowe wymienione w art. 219 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. Nr 2020.poz.85 t.j.) monografia naukowa *Wolność wypowiedzi w społeczeństwie informacyjnym* (Lublin 2020, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, ss. 507) stanowi naukowe podsumowanie konsekwentnie prowadzonych na przestrzeni lat badań w okresie po uzyskaniu stopnia naukowego doktora nauk humanistycznych.

2. Ocena osiągnięcia naukowego wymienionego w art. 219 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. Nr 2020.poz.85 t.j.)

Przedstawiona rozprawa *Wolność wypowiedzi w społeczeństwie informacyjnym* (Lublin 2020, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, ss. 507) jest – niewątpliwie - oryginalnym opracowaniem naukowym opartym, przede wszystkim, na analizie odpowiednio dobranej literatury przedmiotu, aktów prawnych, materiałów dokumentalnych oraz wyników interesujących badań własnych Habilitantki.

Uwzględniając problematykę rozprawy, zwraca uwagę bardzo dobra znajomość literatury przedmiotu (o czym świadczy także zamieszczona *Bibliografia*); Habilitantka z dużym znanstwem odwołuje się do klasycznych pozycji literatury naukowej (polskich i zagranicznych), umiejętnie także wykorzystując nowe opracowania, których autorzy naukowo mierzą się z wysoce złożoną, wielowątkową problematyką wykorzystania nowych mediów w procesie komunikowania się.

Generalnie wysoką ocenę w tym zakresie obniża pominięcie wielu pozycji naukowych (zwłaszcza zagranicznych) dotyczących obszaru komunikowania społecznego, szczególnie w odniesieniu do kluczowych (wskazanych przez Habilitantkę) obszarów tematycznych i badawczych (zob: wykorzystując metodę ramowania trudno pominąć w tekście znaczących opracowań, np. R. M. Entman, *Framing: Toward clarification of a fractured paradigm*, H. A. Semetko & P.M.

Valkenburg, *Framing European politics: A content analysis of press and television news*, czy też T. Aalberg, J. Strömbäck and C.H. de Vreese, *The framing of politics as strategy and game: A review of concepts, operationalizations and key findings.*)

Niewątpliwie recenzowaną publikację można uznać za najbardziej dojrzałe opracowanie naukowe Habilitantki – w pracy precyzyjnie zdefiniowano (z trafnym odwołaniem do literatury przedmiotu oraz kategorii i metodologii właściwych dla dziedziny nauk społecznych, a szczególnie dyscypliny nauki o polityce i administracji - z wyraźnymi akcentami prawnymi oraz komunikologicznymi,) kluczowe (z punktu widzenia wybranej koncepcji rozprawy) pojęcia oraz dokonano uporządkowanej analizy zgromadzonego materiału badawczego. W tym kontekście nieco zaskakują odwołania do *Słownika języka polskiego PWN*, zwłaszcza w przypadku pojęć naukowych wielokrotnie zdefiniowanych przez badaczy reprezentujących różne dyscypliny z obszaru nauk społecznych (lub humanistycznych) i nie budzących wątpliwości terminologicznych.

Układ pracy, kolejność i struktura poszczególnych rozdziałów nie budzą zasadniczych wątpliwości, aczkolwiek można się zastanowić nad bardziej precyzyjnym podziałem treści (np. w bardzo obszernym pierwszym rozdziale opracowania). Wydaje się także, że niektóre rozważania można było pominąć (np. dotyczące kwestii wielokrotnie podejmowanych w literaturze naukowej – w tym kontekście można uznać, że podrozdział 4.4. nie wnosi istotnych treści do wyводу Autorki).

Monografia składa się ze Wstępu, sześciu rozdziałów i Zakończenia oraz obszernej Bibliografii.

We Wstępie poprawnie określono zasadniczy cel pracy oraz przekonująco uzasadniono wybór problematyki pracy (s.14). Sformułowana hipoteza główna, podobnie jak i hipotezy uzupełniające zostały sformułowane w niezbyt precyzyjny sposób, stawiając kwestię możliwości ich naukowej weryfikacji/negacji; dobrze, że zaproponowane pytania badawcze w sposób bardziej konkretny ukazują przyjętą przez Habilitantkę koncepcję badawczą.

Wybór metod badawczych należy uznać jako prawidłowy i odpowiedni do problematyki będącej przedmiotem pracy. Jako naukowo zasadny można uznać postulat interdyscyplinarnego podejścia do problemu badawczego, umożliwiającego

uchwycenie badanych zjawisk w szerokim kontekście społecznym, politycznym i medialnym (bardziej dokładne omówienie metodologii badań znajduje się w końcowej części Rozdziału 2, R.2.5.).

W otwierającym monografię, niezwykle obszernym rozdziale *Spółeczeństwo informacyjne: wyzwania, zagrożenia i trendy rozwojowe*, odniesiono się (zgodnie z tytułem) do zasadniczych kwestii rozwoju społeczeństwa informacyjnego (trafne odwołania do literatury przedmiotu oraz materiałów dokumentalnych w częściach 1.1. – 1.3.). Podrozdział 1.4. wymagałby, w moim przekonaniu, pewnego uporządkowania – przynajmniej wypunktowania tytułowych „wybranych trendów rozwojowych” i wskazania tych najbardziej istotnych. Rozważania na temat funkcjonowania polskich mediów publicznych, bez rzetelnego odwołania do badań funkcjonowania mediów komercyjnych mają charakter jednostronnie (negatywnie) wartościujący.

Rozdział 2 (*Teoretyczne i metodologiczne ramy badań nad wolnością wypowiedzi we współczesnej demokracji i społeczeństwie informacyjnym*) przynosi satysfakcjonujące naukowo rozważania na temat społecznej wartości wolności wypowiedzi w demokratycznych państwach prawa (R.2.2., 2.3.). Habilitantka kompetentnie, z dużym znawstwem problematyki przedstawia kolejne zagadnienia. Na uwagę zasługuje (nie tylko w tej części pracy) umiejętność wykorzystania w autorskiej analizie sentencji wyroków sądowych, wskazujących na sposób interpretacji zasady (prawa do) wolności słowa i jej warunkowej limitacji w państwach demokratycznych. W kolejnej części rozdziału (R.2.4.) Autorka charakteryzuje główne koncepcje oddziaływania otoczenia społecznego/medialnego na poszczególne jednostki i zbiorowości społeczne, przywołując przede wszystkim dorobek badaczy z kręgu psychologii społecznej – starając się naukowo dopasować prezentowane teorie do kontekstu wirtualnej przestrzeni Internetu. Trochę szkoda, że pisząc o manipulacji Autorka nie korzysta z politologicznych publikacji Mirosława Karwata.

Rozdział 3 (*Międzynarodowe i krajowe standardy ochrony wolności wypowiedzi*), znakomicie skonstruowany, w syntetyczny sposób przedstawia kluczowe zagadnienia. Rozważania zawarte w tej części pracy zostały starannie

udokumentowane, ze wskazaniem odpowiednich regulacji formalno-prawnych, jednoznacznie potwierdzając sprawność Habilitantki w prowadzeniu analizy tego rodzaju. Należy pokreślić wysoką wartość poznawczą przeprowadzonej analizy. Zwraca uwagę ostatni podrozdział, w którym podjęto próbę rekonstrukcji standardów prawnych dotyczących wolności wypowiedzi w Internecie – bardzo interesująca problematyka, zapewne wymagająca poszerzonej refleksji naukowej w nieodległej przyszłości. Gwałtowny rozwój technologii komunikacyjnych będzie stawiał szereg kwestii wymagających prawnego rozstrzygnięcia lub przyjęcia określonej interpretacji prawnej funkcjonowania jakościowo nowej wirtualnej rzeczywistości społecznej, co z resztą trafnie sugeruje Habilitantka.

Mocno rozbudowany, kolejny rozdział pracy (Rozdział 4: *Problematyka nadużywania wolności wypowiedzi*) trudno jednoznacznie ocenić. Z jednej strony, bardzo kompetentna naukowo analiza w części R.4.2. (doktryna nadużywania praw) i R.4.5. (ważne wnioski dotyczące uregulowań prawnych i praktyki orzeczniczej odnoszących się do wypowiedzi niepodlegających ochronie); z drugiej strony zbędne odwołania historyczne (R.4.4.) i budzący teoretyczne wątpliwości podrozdział 4.3. – rozproszony tematycznie, z ograniczoną literaturą przedmiotu oraz trudnymi do zaakceptowania wnioskami (zob. s. 230). Można bez problemu wskazać różnice pomiędzy propagandą, politycznym public relations, czy też marketingiem politycznym – każdy z tych terminów ma jasno sformułowane definicje w naukach społecznych; politologia nie należy do wyjątków.

Natomiast wysoko oceniam dwie ostatnie części tego rozdziału, zwłaszcza rzetelną analizę pojęć (często nadużywanych, także w literaturze naukowej) „hejt” i mowa nienawiści” oraz przyjętych regulacji prawnych w zakresie sankcjonowania upowszechnienia treści klasyfikowanych jako „mowa nienawiści”.

Rozdział 5 (*Fenomen dezinformacji, mowy nienawiści i propagandy polaryzacyjnej we współczesnych demokracjach. Cztery studia przypadków*) zawiera wyniki autorskiej analizy czterech kampanii komunikacyjnych, których cechą wyróżniającą było intensywne wykorzystanie (szeroko rozumianego) instrumentarium propagandy, dezinformacji i manipulacji. Wybór kampanii można uznać jako

merytorycznie uzasadniony. Podejście zaproponowane przez Habilitantkę można określić jako uporządkowany opis, z silnymi akcentami wartościującymi, wsparty precyzyjnymi wnioskami podsumowującymi rozważania (w trzech przypadkach). Dobrym rozwiązaniem było umieszczenie kluczowych wątków narracyjnych w załączonych tabelach. Można dyskutować, czy sposób konstrukcji tabel jest w pełni poprawny; użycie terminu „wybrane” w tytule kolejnych tabel sugerowałoby potrzebę wskazania kryteriów wyboru (zapewne z odwołaniem do danych ilościowych), zwłaszcza w przypadku mocno sformułowanych wniosków wartościujących (negatywnie) opisywane formy aktywności komunikacyjnej. Zwraca uwagę przemyślane podsumowanie rozważań zawartych w tym rozdziale zawierające oryginalne naukowe wnioski.

Ostatni rozdział pracy (*Przeciwdziałanie nadużywaniu wolności wypowiedzi*) – znakomicie skonstruowany; zamieszczona we Wprowadzeniu Tabela 6.1 w optymalny sposób porządkuje tok rozważań. W kolejnych podrozdziałach poddano wnikliwej analizie poszczególne grupy rozwiązań, działań i postulatów zmierzających do uregulowania kwestii wykorzystania przestrzeni wirtualnej do upowszechniania treści społecznie dysfunkcyjnych. Habilitantka trafnie wskazuje przesłanki na rzecz przyjęcia określonego pakietu regulacji i rekomendacji oraz klarownie, w syntetyczny sposób prezentuje przyjęte rozwiązania (lub propozycje rozwiązań) na szczeblach międzynarodowych i krajowych (bardzo interesujący podrozdział 6.3.3. dotyczący ustawodawstwa „antyfejkowego”).

Publikację wieńczy poprawnie napisane Zakończenie – trochę szkoda, że Autorka podsumowując rozważania nie odniosła się do sformułowanych hipotez badawczych.

Podsumowując można uznać, że pomimo pewnych mankamentów wskazanych w recenzji monografia naukowa *Wolność wypowiedzi w społeczeństwie informacyjnym* Pani dr Agnieszki Demczuk spełnia kryteria osiągnięcia naukowego, o którym jest mowa w obowiązujących przepisach prawa oraz stanowi ważny naukowo i oryginalny wkład w rozwój badań politologicznych w Polsce.

3. Ocena działalności naukowo-badawczej

Habilitantka przedłożyła także inne osiągnięcia naukowe; lista publikacji zgromadzonych po otrzymaniu stopnia doktora obejmuje (poza rozprawą habilitacyjną): 1 zbiorowa monografię współautorską (współredakcja), 26 (w tym 3 jako współautorka) artykułów, rozdziałów w monografiach zbiorowych oraz haseł encyklopedycznych. Trzeba jednak zaznaczyć, że we wskazanym w Autoreferacie zestawie znajdują się publikacje „bardzo lapidarne”, które trudno ocenić jako poważny wkład naukowy Habilitantki: „*Etyka mediów w czasach post-prawdy i mowy nienawiści*” (PWSZ Racibórz – niespełna 6 str z Bibliografią), „*Czy skarga konstytucyjna w jej obecnym kształcie jest skutecznym krajowym środkiem odwoławczym w rozumieniu Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności?*” (niespełna 7 str), czy też króciutkie teksty zamieszczone w Biuletynie Monitoringu Propagandy i Dezinformacji (przy całym uznaniu za trud współredakcji Biuletynów).

Zdecydowaną większość publikacji stanowią rozdziały opublikowane w pracach zbiorowych wydanych (poza jednym wyjątkiem) w Polsce; przedstawione artykuły były także wydane przez polskie czasopisma naukowe.

Analiza dorobku publikacyjnego skłania do sformułowania dwóch zasadniczych wniosków: wyraźnego wzrostu aktywności wydawniczej w ostatnich latach oraz wysokiej wartości merytorycznej większości publikacji, zwłaszcza tych dotyczących szeroko rozumianej problematyki ochrony praw człowieka. Szczególne miejsce zajmują publikacje poświęcone wolności wypowiedzi oraz wszelkich form jej nadużywania – Habilitantka z dużym znanstwem oraz naukowym wyczuciem społecznego i politycznego znaczenia nowych zjawisk w przestrzeni wirtualnej eksploruje ten obszar badawczy, tym samym wpisując się w główne nurty badawcze współczesnej politologii i innych nauk społecznych.

Podane w Autoreferacie wskaźniki parametryczne – zadowalające (aczkolwiek niezbyt wysokie), zrozumiałe ze względu na tematykę publikacji i język publikacji sygnowanych przez Habilitantkę.

Podsumowując stwierdzam, że dorobek naukowy Habilitantki odpowiada wymaganiom stawianym pracom naukowym; należy docenić naukową wagę i oryginalność rozważań zawartych w poszczególnych opracowaniach oraz ich politologiczny charakter.

Na podstawie przedłożonej przez dr Agnieszkę Demczuk informacji o aktywności naukowej, osiągnięciach dydaktycznych, organizacyjnych, współpracy naukowej i popularyzacji nauki można uznać, że Habilitantka posiada odpowiedni dorobek także w tym zakresie.

Na wysoką ocenę zasługuje aktywność konferencyjna Habilitantki; na wysokie uznanie zasługuje nie tylko wskazana liczba konferencji, ale przede wszystkim fakt czynnego udziału w każdej konferencji – od 2015 roku dr A. Demczuk wygłosiła referat na 30 konferencjach naukowych. Szkoda, że tylko nieliczne konferencje posiadały status konferencji międzynarodowych, co jednoznacznie wpisuje się – w widoczny także w przedsięwzięciach publikacyjnych – trend krajowego ukierunkowania aktywności naukowej. Biorąc pod uwagę uniwersalny charakter problematyki badawczej podejmowanej przez Habilitantkę można było spodziewać się większej aktywności w tym zakresie (uwaga dotyczy także staży zagranicznych).

Habilitantka uczestniczył jako wykonawca w krajowych i międzynarodowych (5) projektach badawczych; na szczególne wyróżnienie zasługuje udział w projektach międzynarodowych: grantie w ramach programu Horyzont 2020 *Ochrona praw podstawowych przy wykorzystaniu technologii cyfrowych w usługach e- zdrowia*, grantie sfinansowanym przez Komisję Europejską *Wojownicy Klawiatury*. Należy odnotować, że przedstawiony dorobek publikacyjny bardzo dobrze dokumentuje

aktywność badawczą Habilitantki w ramach zespołów badawczych uczestniczących w realizowanych.

4. Ocena działalności dydaktycznej.

Habilitantka jest także doświadczonym dydaktykiem - prowadziła zajęcia z kilkunastu przedmiotów kierunkowych; pełni także funkcję promotora pomocniczego w jednym przewodzie doktorskim.

Niewątpliwie na uznanie zasługuję działalność w zakresie popularyzacji nauki (organizacja konferencji, seminariów, wykładów gościnnych, wykłady otwarte), przyczyniających do nawiązania i podtrzymywania ważnych relacji z otoczeniem zewnętrznym Uniwersytetu.

Konkluzja:

Na podstawie przedłożonej dokumentacji stwierdzam, Habilitantka spełnia wymogi stawiane w artykułe 219 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*.

Dorobek naukowy (oryginalny i stanowiący autorski wkład w rozwój polskiej politologii, świadczący o dojrzałości badawczej i naukowej), osiągnięcia organizacyjne, działalność na rzecz popularyzacji nauki oraz szeroko rozumiana aktywność dydaktyczna uzasadniają w dostateczny sposób wnioski o nadanie Pani dr Agnieszce Demczuk stopnia naukowego doktora habilitowanego nauk społecznych, w zakresie dyscypliny nauki o polityce i administracji.

Katowice, 03.08. 2021